

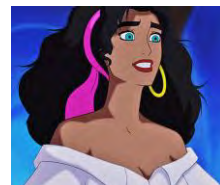
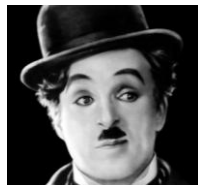
O Lungo Drom

De Lange Weg

Tentoonstelling

'Sinti en Roma door de eeuwen heen in Nederland'

Handleiding voor begeleiders en docenten

Zlatan Ibrahimović (Roma uit Zweden, zoon van vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië), de acteur en filmmaker Charlie Chaplin (Roma uit USA, immigrant uit Engeland), het popidool Elvis Presley (zoon van Sinti uit Duitsland), de President Juscelino Kubitscheck (zoon van Roma migranten uit Tsjechoslowakije) die een nieuwe hoofdstad Brasília liet bouwen, Esmeralda, uit de films van Walt Disney en Sinto Zoni Weisz die in 2016 zijn herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog in een boek beschreef en de Verenigde Naties toesprak.

COLOFON

De tentoonstelling 'Sinti en Roma door de eeuwen heen in Nederland' is een project van stichting O Lungo Drom, uitgevoerd door Beike Steinbach (voorzitster), Peter Jorna (adviseur) en Ben Fama (†). Het project is financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van VWS in het kader van het Naoorlogs rechtsherstel (subsidieregeling Emancipatie en Participatie Sinti en Roma)

Productie en grafische vormgeving

ABC Display en Freni Design

Docentenhandleiding en Kijkwijzer

Jan Durk Tuinier, Stichting Vredeseducatie, met dank aan Geu Visser en Maartje Langeslag.

COMITÉ VAN AANBEVELING

Dhr. Jozias van Aar tsen, burgemeester gemeente Den Haag

Mw. Sabiene Achterbergh, voorzitter Vereniging Sinti Roma Woonwagenbewoners Nederland

Dhr. Frank Goossens, contactambtenaar gemeente Rijswijk

Mw. Carry van Lakerveld, auteur, Amsterdam

Dhr. Dr. Raimundt Schütz, Nederlands Rode Kruis Den Haag/VU Amsterdam

Dhr. Dick Tesselaar, voorzitter Vereniging Lau Mazirel

Dhr. Zoni Weisz, Auschwitz Comité, 'Zoni. De vergeten Holocaust', een autobiografie (2016)

Mw. Ineke van der Wel, voormalig burgemeester gemeente Rijswijk

Dhr. Drs. Didier Winterstein, docent klassieke talen CG Utrecht

Dhr. Drs. Dirk Wepster, psycholoog Centrum '45, Oegstgeest

MET DANK AAN

Wij zijn talloze gemeenten, instanties en personen veel dank verschuldigd voor hun vaak belangeloze medewerking. Zonder iemand tekort te willen doen, noemen we hier: NIOD Amsterdam, stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort, Nationaal Monument Kamp Vught, Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Nationaal Comité 4 en 5 Mei, gemeente archief Enschede, regionaal historisch centrum Eindhoven, website Ons Zeeland.com, website Vijf Eeuwen Migratie, historische kring Vledder, gemeente Smallingerland, Landelijke Sinti en Roma Organisatie, Vereniging Sinti Roma Woonwagenbewoners Nederland, tijdschrift Het Wiel, Vereniging Lau Mazirel/tijdschrift 'o Drom', gemeente Den Haag, stichting Atrium Den Haag, Tessa Veldhorst/de Schaapjesfabriek, stichting Vredeseducatie, Nico van Mourik en Jan Verburg (Monument Den Haag), het eerste onderzoek naar de Vervolging van Zigeuners in Nederland (Ben Sijes, 1979) en het vervolg daarop van Leo Lucassen in 1990 (En men noemde hen zigeuners: de geschiedenis van Kalderasch, Ursari, Lowara en Sinti in Nederland, 1750-1944). In nagedachtenis: Ben Fama-Visscher (†), zonder hem, met zijn enorme inzet en betrokkenheid had de tentoonstelling niet vervaardigd kunnen worden.

Voor informatie over de tentoonstelling en een Sinti gastspreker in de klas:

Stichting O Lungo Drom,
Voorzitster mw. Beike Steinbach
info@olungodrom.nl
www.olungodrom.nl
Mobiel: 06 – 1854 85 90

Inhoudsopgave

Woord vooraf	4
Voor de docent	5
Sinti en Roma: waar hebben we het over? <i>Achtergrondinformatie</i>	6
1. Voorbereidingsactiviteiten	8
1.1. Quiz	8
1.2. Vooroordelen of niet	10
1.3. Vooroordelen ontmaskeren	12
2. Het bezoek aan de tentoonstelling	15
Verknipte encyclopedie	
Op zoek naar de mechanismen	
Werken in tweetallen	
Gastheren en gastvrouwen	
Kijkwijzer en potlood	
Werkwijze	
Taak van de docent/begeleider	
Ondersteunen en structuur bieden	
3. Verwerkingsactiviteiten	16
3.1. Evaluatie werkvorm: je eigen voorpagina	16
3.2. Stempelen en ontmoeten	17
3.3. Omgaan met het kwaad	18
3.4. De zondebok wordt buitengesloten	19

Woord vooraf

De geschiedenis en hedendaagse situatie van Sinti en Roma is voor veel mensen in ons land onbekend. Als deze bevolkingsgroep al in het nieuws komt, is het meestal negatief of geromantiseerd. Een zwarte bladzijde vormt de Tweede Wereldoorlog met de razzia's, deportaties en de systematische vernietiging in de concentratiekampen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Sinds 1995 organiseren Sinti en Roma regelmatig herdenkingen, op 4 mei maar ook in de dagen rond 16 mei. Op 16 mei 1944 voerde de Nederlandse politie een 'centrale aanhouding' uit in achttien gemeenten, met deportatie naar doorgangskamp Westerbork en vervolgens naar vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau. Bijna de helft van de opgepakte Sinti en Roma kwam uit Den Haag, waar ter nagedachtenis een monument in het Zeelheldenkwartier werd opgericht. Ook in andere 'razzia gemeenten' verschenen monumenten.

Stichting O Lungo Drom ('De Lange Weg' in het Romanes) vindt dat de belangstelling zich niet tot deze herdenkingsmaanden en deze zwarte bladzijde dient te beperken. Aandacht in het openbare leven is belangrijk. Het zal daarbij ook moeten gaan over de rijkdom en variëteit in cultuur van Sinti en Roma, over actuele ontwikkelingen op gebied van wonen, werken en onderwijs.

De tentoonstelling zie ik als een boek waar je door heen kunt lopen. In 34 panelen biedt de tentoonstelling met unieke foto's en teksten kennis en informatie. Een uitdaging aan jong en oud om de geschiedenis en het heden van Sinti en Roma in Nederland te onderzoeken. Op die manier kan er meer begrip ontstaan en kunnen hopelijk ook misverstanden in de relaties met instanties en onjuiste beeldvorming in de media de wereld worden uit geholpen.

De Lange Weg is niet alleen letterlijk 'De Reis' die Sinti en Roma door de eeuwen heen gemaakt hebben: de migraties, door vele landen heen. Sinti en Roma bedoelen daarmee ook nog iets anders: de weg die wel oneindig lijkt, en dan hebben we het over de acceptatie van ons in de samenleving waar wij leven. Deze Lange Weg is nog steeds niet afgelopen.

In deze handleiding voor docenten en begeleiders zijn werkvormen beschreven om het bezoek aan de tentoonstelling voor te bereiden en te verwerken. Naast thema's als vooroordelen en diversiteit, wordt aandacht geschonken aan respect en samenleven in een wereld van verschil. Centraal staat een kijkwijzer voor scholieren van 11 – 14 jaar in het primair onderwijs en de brugklassen, om de foto's en teksten te onderzoeken.

De tentoonstelling laat de lange weg zien, die Sinti en Roma in Nederland zijn gegaan. Het is bijzonder dat kinderen en jongeren een stukje met hen mee willen lopen. Om de verontwaardiging over onrecht te delen, om te genieten van de muziek en de cultuur en om te leren samen onderweg te zijn.

Rijswijk, 25 april 2016

Beike Steinbach, voorzitter Stichting O Lungo Drom

Voor de docent

De tentoonstelling over de 'Sinti en Roma door de eeuwen heen in Nederland' is een open boek op 34 bedrukte panelen met honderden bijzondere foto's en teksten. Om met kinderen en jongeren de tentoonstelling te bezoeken, zijn enkele voorbereidende activiteiten noodzakelijk. De geschiedenis van Sinti en Roma is, naast de muzikale en culturele erfenis, een geschiedenis van vervolging en strijd voor rechtsherstel. Daarom is het zinvol vooraf met scholieren het thema vooroordelen te verwerken.

Gevestigden en buitenstaanders

De geschiedenis van Sinti en Roma, is het verhaal van de 'gevestigden en de buitenstaanders'. De buitenstaanders met hun mobiele stijl van leven, andere taal en gewoonten, worden gedwongen hun manier van leven op te geven en zich aan te passen aan de dominante meerderheid. Ze moeten één nationaliteit aanvaarden, hun beroepen opgeven en zich vestigen op een vaste plek in een huis dat soms alleen voor de vorm nog wielen heeft. Onbekendheid leidt tot vooroordelen (dief, kinderlokker, onbetrouwbaar, heks, kannibaal) in boeken, films, strips, nieuwsmedia en opvoeding. De buitenstaanders moeten vooral op elkaar vertrouwen, want de omgeving is vijandig. De gevestigden doen hetzelfde en het uitsluitingsmechanisme doet zijn werk. Het resultaat is dat groepen langs elkaar heen leven of erger: elkaar proberen te vermijden of actief in een kwaad daglicht te stellen.

Emancipatiestrijd

Tijden veranderen en de nieuwe generaties buitenstaanders vestigen zich steeds meer en voeren een emancipatiestrijd. Hoewel de uitsluiting grote sociale problemen heeft veroorzaakt bij de buitenstaanders, komen sommigen van hen door scholing, werk en sociale media in aanraking met anderen en integreren. Ze ontwikkelen een trots op de eigen cultuur en eisen hun rechten op bij bestuurders en instanties. Ze hebben de gevestigde maatschappij ook iets te bieden in de vorm van cultuur, in de vorm van ervaringen, maar er is nog een lange weg te gaan, zeker als we niet alleen in Nederland kijken, maar ook naar de situatie in Oost Europa.

Leren respecteren

De tentoonstelling laat al deze aspecten zien en het is zeer de moeite waard om dat met scholieren te onderzoeken. Zij leren niet alleen iets over de geschiedenis van de Sinti en Roma, maar ze leren ook zichzelf beter kennen. Hun mogelijkheden om vooroordelen te ontmaskeren en het mechanisme van uitsluiting te doorzien, draagt er aan bij dat Sinti en Roma de erkenning krijgen, het leven van de leerlingen wordt verrijkt en de samenleving aan kwaliteit wint. Docenten spelen daarin een sleutelrol.

Educatieve doelstellingen

De tentoonstelling daagt kinderen en jongeren in de leeftijd van 11-14 jaar uit om de geschiedenis en actuele situatie van Sinti en Roma te onderzoeken en vanuit de thematiek van vooroordelen, uitsluiting en respect te betrekken op hun eigen hun leefwereld. De educatieve doelen worden behaald tijdens het bezoek aan de tentoonstelling en verdiept in de verwerkingsactiviteiten. De leerlingen kunnen:

- enkele kenmerken noemen van de geschiedenis van de Sinti en Roma in Nederland (nomadisch bestaan, vervolging, Tweede Wereldoorlog, opkomen voor rechten).
- omschrijven wat een vooroordeel is en voorbeelden geven van vooroordelen in de eigen leefwereld.
- vooroordelen ontmaskeren.
- het zondebokverschijnsel omschrijven en duiden met vier groepen, dit koppelen aan de geschiedenis van Sinti en Roma en vanuit eigen ervaringen met buitensluiten en pesten.
- de motieven van zichzelf en van anderen om iemand al dan niet te respecteren onder woorden brengen.

Zigeuners, Gypsies, Guanos, Egyptiers, Tsiganes. Allemaal verschillende namen voor een volk zonder land, maar met eigen taal en cultuur. Tegenwoordig spreken we van Sinti en Roma, hun eigen benamingen. Wereldwijd wordt hun aantal geschat op ruim tien miljoen. Eén volk, maar met onderlinge verschillen in tradities, dialecten, beroepen en godsdienst. Het reizen heeft een duidelijk stempel op hun cultuur gedrukt.

Het Romanes, de taal van Sinti en Roma, vertoont verwantschap met een taal uit India, daarom neemt men aan dat zij daar vandaan komen. Mogelijk hebben zij India in de negende eeuw verlaten en is een deel van hen via tussenstations in de vijftiende eeuw in West Europa aangekomen.

In Nederland behoort het overgrote deel tot de Sinti, zij worden met een kleine groep Roma in het algemeen 'Nederlandse zigeuners' genoemd. Een groep die sinds de jaren zeventig hier verblijft komt uit Oost Europa.

De geschiedenis van Sinti en Roma is een geschiedenis van vervolgingen. De eerste melding van hun komst in Nederland dateert uit 1420. In die tijd worden zij omschreven als 'graven, vorsten en hertogen afkomstig uit Klein-Egypte'. Bij aankomst tonen zij geleidebrieven van Sigismund, keizer van het Duitse Rijk, waar ons land toen bij hoorde. Hierin krijgen autoriteiten de opdracht om de 'Egyptiërs' gastvrij te ontvangen. In veel steden gebeurt dit ook. Burgers die hen slecht behandelen worden gestraft.

Veel mensen proberen in de Middeleeuwen al reizend aan de kost te komen. Persoonsregistratie, identiteitspapieren en nationale grenzen bestaan niet of nauwelijks. Daarom is het ook voor Sinti en Roma mogelijk om zonder veel problemen rond te trekken als muzikant, waarzegger, ambachtsman of geneeskundige. Aan het eind van de vijftiende eeuw slaat de aanvankelijke gastvrijheid om in wantrouwen en vijandigheid. Een van de oorzaken is de angst dat de zigeuners zouden spioneren voor de oprukkende Turkse legers. Ook de kerk waarschuwt haar gelovigen voor Sinti en Roma, nu 'heydens' genaamd.

In 1500 bekrachtigt de Duitse keizer Maximiliaan I de eerste wet tegen Sinti en Roma. Hierin worden ze vogelvrij verklaard, zodat iedereen hen straffeloos mag doden.

Vanaf de zeventiende eeuw vinden ook in Nederland doelgerichte 'heijden-jachten' plaats en worden de straffen steeds gruwelijker. Veel Sinti en Roma worden gedood. Anderen kunnen naar veiliger streken vluchten, krijgen bescherming van de bevolking of gaan op in de samenleving.

Rond 1800 komt in West Europa de Romantiek op: volgens de romantici is 'de zigeuner' het voorbeeld van een pure, ongebonden natuurmens, die door de wereld trekt en muzikaal is. Schrijvers, componisten, schrijvers en schilders laten zich (ook nu nog) door hen inspireren. Ook de negatieve vooroordelen blijven bestaan, velen zien zigeuners als dief, spion, heks, kinderlokker of kannibaal.

In reactie hierop houden zigeuners het contact met de omringende samenleving vaak zo beperkt mogelijk. Mede onder invloed van de Romantiek gaat ook de wetenschap zich met zigeuners bezighouden. De 'zigeunerkunde' ontstaat. Er worden talloze boeken over 'zigeuners' gepubliceerd, waarin fantasie en werkelijkheid vaak een onontwarbare kluwen vormen.

Pas in de tweede helft van de negentiende eeuw durven groepjes Sinti en Roma zich weer in Nederland te vertonen. Ze verdienen de kost als bijvoorbeeld paardenhandelaar, muzikant, berenleider of ketellapper of metaalbewerkers. De overheid beschouwt een deel van deze beroepen als verkapte vormen van bedelarij. Rond de eeuwwisseling komen er steeds meer regels en wetten die een reizend bestaan in Nederland bemoeilijken.

Ook de woonvorm wordt aan regels gebonden. De Woonwagenwet van 1918 bepaalt dat zij die in een woonwagen willen wonen, een vergunning moeten hebben. Een voordeel van de wet is dat iedere gemeente verplicht is een plek aan te wijzen waar wagens mogen staan.

Het vreemdelingenbeleid voor zigeuners verhardt zich intussen. In 1904 ontvangen burgemeesters een (geheime) instructie waarin staat dat aan 'zigeuners' onder geen voorwaarde passen mogen worden afgegeven. Doordat de buurlanden een soort gelijk beleid voeren, ontstaat het mensonwaardige heen-en-weer-geschuif met zigeunerfamilies aan de grenzen.

In 1933 brengen de Duitsers Hitler aan de macht. Het nazisme verheerlijkt het 'arische ras' en beschouwt zigeuners (net als joden) als 'minderwaardig' ras. De

massamoord op Sinti en Roma mondt uit in de dood van tussen de 500.000 en 1.000.000 mensen.

Jaren zestig

Onder de gastarbeiders die in de jaren zestig van de vorige eeuw vanuit Italië, Joegoslavië, Griekenland en Turkije naar Nederland kwamen, zaten ook Roma. De heersende vooroordelen over Roma waren meestal de reden om niet te koop te lopen met hun etnische identiteit. Over deze groep is dan ook vrijwel niets bekend. Hun aantal in Nederland wordt, inclusief nakomelingen, geschat op enkele duizenden.

Jaren zeventig

Vanaf midden jaren zestig was er sprake van (meestal stateloze, oost Europese) groepen Roma die naar West Europa trokken. Halverwege de jaren zeventig verbleven in Nederland ongeveer vijfhonderd van deze Roma. Zij konden niet worden uitgezet omdat geen land bereid was ze op te nemen, de overheid was gedwongen om voor hen een oplossing te zoeken. Besloten werd ze eerst te registreren, waarna zij verblijfsvergunningen zouden krijgen op voorwaarde dat er gemeenten bereid waren hen te huisvesten. Geen enkele gemeente toonde zich enthousiast, ook omdat er landelijk al een groot tekort aan woonwagenaanplaatsen was. Pas na een jaar werden elf gemeenten gevonden die de Roma wilden huisvesten, echter in huizen en niet in woonwagens. Aan 450 Roma werden verblijfsvergunningen afgegeven, op voorwaarde dat zij zich vast zouden vestigen in één van de opvanggemeenten.

Aan de verblijfsvergunningen werden beperkingen verbonden: gezinshereniging werd nauwelijks toegestaan omdat aan de Roma een inkomenseis werd opgelegd waar zij zelden aan konden voldoen. Als gevolg hiervan zijn veel huishoudens ontstaan waarvan enkele leden legaal zijn en de rest niet. Zij die mochten blijven, kregen het eerste jaar een voorwaardelijk verblijfsdocument, waardoor zij geen werkvergunning konden krijgen en de omzetting van hun rijbewijzen ernstig vertraagd werd. Dat laatste leidde er toe dat velen in die periode geen auto mochten rijden. Hierdoor zijn zij gedurende deze periode nauwelijks in staat geweest iets voor zichzelf op te bouwen maar ook werd een heel andere levenswijze opgelegd dan ze gewend waren. De verwachting was dat de Roma binnen vijf jaar 'ingeburgerd' zouden zijn, ook wat het vinden van werk betreft waren de verwachtingen te hooggespannen, zeker gezien het feit dat vooraf bekend was dat een groot deel van hen analfabeet

was. Alfabetiseringscursussen werden verplicht gesteld op straffe van het korten van uitkeringen. Doordat de verwachtingen omtrent de inburgering van de Roma te hoog zijn geweest, kon het in werkelijkheid alleen maar tegenvallen. Voor de bescheiden vooruitgang die in de loop van de tijd wel is geboekt, had dan ook niemand meer oog.

Al snel na de plaatsing in de opvanggemeenten ontstond aan alle kanten grote ontevredenheid. De gemeenten klaagden dat de Roma zich niet aanpasten en dat hen door het rijk een te rooskleurig beeld was voorgehouden. De Roma klaagden over de wirwar van regels en de onduidelijkheid van hun status. Vanwege de grote maatschappelijke achterstand kwamen de Roma nauwelijks aan werk. De gemeenten klaagden over de hoge criminaliteit die hiervan het gevolg zou zijn.

De groep van 1979 liet zich veelvuldig in de media horen. Het betrof vooral protesten van degenen die geen verblijfsvergunning konden krijgen. Het gevolg van alle media aandacht was dat de Roma nog meer de reputatie kregen een problematische groep te zijn.

Jaren negentig

De nieuwste groep Roma in Nederland bevindt zich onder de vluchtelingen en asielzoekers uit vooral Oost Europa. Hun aantal is niet bekend, omdat zij zich vaak niet bekend maken als Roma. Meestal verkeren zij in een andere positie dan de oudere groepen Roma en de Sinti. Ze reizen nauwelijks, wonen vooral in huizen en zijn daardoor minder herkenbaar als aparte groep. Bovendien hebben ze in hun land van herkomst vaak een opleiding en baan gehad, waardoor ze in de Nederlandse maatschappij beter hun weg weten te vinden.

1. Voorbereidingsactiviteiten

1.1. Quiz

Vorbereidingsactiviteit

Wat weten we al van Sinti en Roma? Dat het volken zijn die ooit uit India naar Europa zijn getrokken. Dat ze het grootste deel van het jaar een nomadische levensstijl hebben. Dat er meer Sinti dan Roma in Nederland wonen. Dat een man Sinto heet of een Rom en een vrouw Sinteza of een Romni. Hun taal in ons land voor het eerst in Europa opgetekend is, al in 1570. En dat ons woord 'joekel' ('iets groots', Van Dale) afkomstig uit deze oude taal en eigenlijk 'hond' betekent ('joeklo', spreek uit 'djoe-kloo', met het accent op de eerste lettergreep). Dat de meesten zichzelf geen 'zigeuner' willen noemen. Dat de geschiedenis van Sinti en Roma in Europa en ook in Nederland vele zwarte bladzijden heeft. Of is het allemaal nieuw voor de leerlingen? Met de Quiz zetten we de eerste weetjes op een rij.

Bedoeling

De leerlingen onderzoeken hun kennis en inzicht als voorbereiding op het bezoek aan de tentoonstelling. Ze komen op die manier in aanraking met enkele begrippen uit de geschiedenis van Sinti en Roma.

Werkwijze

- Kopieer de quizvragen en geef de opdracht om in tweetallen de quiz te maken. (Neem dezelfde tweetallen als die voor het bezoek aan de tentoonstelling gekozen zijn.)
- De vragen hebben een verschillend karakter, gericht op kennis en inzicht. De eerste vraag is een aansporing om nauwkeurig te lezen, en kunnen we samen doen met de leerlingen.
- Nadat de quiz is gemaakt, kunnen de antwoorden met andere tweetallen vergeleken worden. Het tweetal dat de meeste punten heeft behaald, krijgt de eer van de winnaar. Het gaat er om dat we de kennis die in de groep als aanwezig is benutten en vragen formuleren om verder te onderzoeken.
- Loop vervolgens de vragen met de deelnemers door. Geef de leerlingen de mogelijkheid vragen te stellen of toelichtingen te geven. Formuleer eventueel onderzoeksopdrachten. Verhelder indien nodig begrippen die moeilijk blijken te zijn.

Antwoorden Quiz

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
C	B	B	A	B	B	C	B	C	A

Meer informatie voor docenten:

Op www.romasinti.eu is een online tentoonstelling te zien over de geschiedenis van Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog. Portretten en verhalen van 5 kinderen, waaronder het verhaal van Zoni Weisz die de Tweede Wereldoorlog overleefde en een boek schreef over zijn ervaringen. Ook wordt het verhaal van Settela Steinbach verteld, het meisje staand in de deuropening van de vertrekkende trein uit kamp Westerbork. Zij werd vermoord in Auschwitz.

<https://www.youtube.com/watch?v=feYt6uwjMGI>

Quiz

- 1. De vader van Monika heeft 5 dochters: Lala, Lele, Lili, Lulu en ...?**
 - A. Nicole
 - B. Lolo
 - C. Monika

- 2. Wat is een zondebok?**
 - A. Een gerecht op de menukaart in een restaurant.
 - B. Een persoon (of een groep) die de schuld krijgt van iets, waar hij niets mee te maken heeft.
 - C. Een dier dat je kunt zien op een kinderboerderij.

- 3. Wat wordt bedoeld met Sinti?**
 - A. Sinti is hetzelfde als Sint in het Spaans
 - B. Het volk dat uit India kwam en door de wereld trok. Een man wordt Sinto genoemd en een vrouw Sinteza.
 - C. Het is een meisjesnaam.

- 4. Frans Bauer is een zigeuner.**
 - A. Nee, Frans Bauer is geboren in een woonwagenkamp en zijn grootvader komt uit Hongarije.
 - B. Nee, Frans is wel familie van Bob de Bouwer.
 - C. Frans is een Duitser die naar Nederland is verhuisd.

- 5. Er is geen beter land dan Nederland? Deze uitspraak is een:**
 - A. Een feit (is altijd waar voor iedereen).
 - B. Een mening (je kunt het er mee eens zijn of niet).
 - C. Iets waar alle Nederlanders het mee eens zijn.

- 6. Roma is het meervoud van Rom. Wat betekent Rom?**
 - A. Rom betekent: waarom.
 - B. Rom betekent: mens of man. Roma is de naam van een volk.
 - C. Rom betekent: daarom.

- 7. Sinti en Roma zijn een van oorsprong nomadisch volk. Wat betekent dit?**
 - A. Ze woonden het liefst in flats in de stad.
 - B. Ze woonden op een camping.
 - C. Ze hadden geen vaste woonplaats en trokken meestal rond met hun wagens en paarden.

- 8. Wat is een vooroordeel?**
 - A. Wanneer je iets goedkoop kunt kopen in de winkel.
 - B. Dat je een oordeel hebt over iemand, voordat je de ander kent of hebt ontmoet.
 - C. Wanneer je een ruzie met de meester of juf moet uitpraten.

- 9. Wat betekent discriminatie?**
 - A. Iets lekkers dat je bij de snackbar kunt halen.
 - B. Dat andere mensen voor je zorgen.
 - C. Mensen worden achtergesteld, of ongelijk behandeld bijv. omdat ze een andere huidkleur andere gewoonten of andere godsdienst hebben.

- 10. Veel mensen gebruiken het woord zigeuner. Sinti en Roma noemen zich niet zo. Waarom?**
 - A. Ze vinden dat het woord zigeuner negatief en discriminerend is.
 - B. Omdat het woord ook in zigeunersaus zit.
 - C. 'Zigeuner' betekende in het Duits rondtrekkende 'Vagebond'.

Alle mensen hebben vooroordelen. Ze worden er niet mee geboren maar ze hebben ze geleerd van hun ouders, van de tv, uit de krant. Vooroordelen kloppen vaak niet. Het zijn meningen. Vooroordelen kunnen heel problematisch zijn voor mensen en groepen. Welke vooroordelen hebben we en wat kunnen we er tegen doen?

Bedoelingen

- Leerlingen kennen het begrip vooroordeel.
- Leerlingen begrijpen dat een vooroordeel een mening is en geen feit.
- Leerlingen geven voorbeelden van vooroordelen uit hun eigen leefwereld en uit de maatschappij.
- Leerlingen ontmaskeren vooroordelen.

Vorbereiding

Hieronder treft u een lijst met beweringen aan. Deze is opgebouwd van eenvoudig naar moeilijk. U kunt zelf een selectie maken uit onderstaande beweringen, en zelf beweringen toevoegen, afhankelijk van het niveau van de leerlingen en uw beschikbare tijd.

Verder zorgt u voor groene en gele kaartjes, voor elke leerling een set (eventueel kunt u ook zonder kaartjes spelen, bijv. door leerlingen hun antwoord te laten uitdrukken door te staan of te zitten).

Werkwijze

- Leg uit wat een vooroordeel is. Maak eventueel gebruik van onderstaande toelichting. Leg uit dat een vooroordeel geen feit is. Een vooroordeel betekent dat je iets denkt over een persoon of een groep mensen, zonder dat je weet of dit klopt.
- Deel de groene en gele kaartjes uit. Op de groene kaartjes schrijven leerlingen 'geen vooroordeel' en op het gele kaartje 'vooordeel'.
- Vervolgens leest u de beweringen voor. De leerlingen geven hun mening door een kaartje omhoog te steken. Een andere optie is om leerlingen te laten opstaan indien iets geen vooroordeel is, en te laten zitten indien het wel een vooroordeel is.
- Vraag na iedere keuze een toelichting van een leerling. Geef vervolgens het goede antwoord en licht dit toe met behulp van de uitleg die onder elke bewering staat.

De Vooroordelenkoffer voor onderwijs en jeugd- en jongerenwerk

De vooroordelenkoffer bevat 50 kleurrijke opvouwbare displays van karton. Samen vormen ze een complete tafeltentoonstelling met 12 thema's. Het is een aantrekkelijk leermiddel om met kinderen en jongeren in het onderwijs en jeugd en jongerenwerk vooroordelen te ontmaskeren en de kenmerken van burgerschap en democratie te onderzoeken.

De tafeltentoonstelling is bedoeld voor kinderen en jongeren van 10 - 14 jaar in het onderwijs en jeugd- en jongerenwerk.

Meer info en bestellen: www.vooroordelenkoffer.nl

Vooroordelen beweringen

Iedereen kan zich vergissen.

Het is geen vooroordeel. Het is een feit. Het geldt voor alle mensen. Niemand is perfect.

Zigeuners zijn onbetrouwbaar.

Het is een vooroordeel. Overal wonen betrouwbare en onbetrouwbare mensen.

Vluchtelingen zijn gelukszoekers.

Het is een vooroordeel. Mensen vluchten voor oorlog en geweld of als oogsten mislukt zijn.

Sinti en Roma wonen in een wagen.

Het is een vooroordeel. In Europa leeft 95% in een huis. Alleen in west Europa komt het nog voor dat Sinti en Roma in een wagen wonen.

Nederlanders zijn slimmer dan Belgen.

Het is een vooroordeel. Door al die Belgenmoppen zou je haast gaan denken dat het nog waar is.

Sommige jongens, die hun hoofd kaal scheren zijn agressief.

Het is geen vooroordeel. Sommige jongens willen graag agressief overkomen maar anderen kunnen heel zachtaardig zijn.

Er is te weinig voedsel op in de wereld.

Het is een vooroordeel. Er is genoeg voedsel op aarde maar het is oneerlijk verdeeld.

Rijke mensen zijn gierig.

Het is een vooroordeel. Soms wel maar er zijn ook rijke mensen die geld weggeven.

Jongens die aan ballet doen zijn slappelingen.

Het is een vooroordeel. Je moet juist heel sterk zijn om te kunnen dansen.

Alle mensen hebben rood bloed.

Het is geen vooroordeel, het is een feit.

Meisjes kunnen niet voetballen.

Het is een vooroordeel. Veel meiden zijn keigoed in voetballen en andere sporten.

Mannen zijn niet zo goed in huishoudelijk werk als vrouwen.

Het is een vooroordeel. Sommige mannen maken er een rotzooi van, net als sommige vrouwen.

Homoseksualiteit is een ziekte.

Het is een vooroordeel. Vroeger dacht men zo en sommige mensen denken het nog steeds.

Vrouwen kunnen beter voor kinderen zorgen dan mannen.

Het is een vooroordeel. Mannen kunnen ook goed voor kinderen zorgen. Ze kunnen hen alleen niet de borst geven.

Rijke mensen zijn gelukkig.

Het is een vooroordeel. Wanneer je mensen vraagt wat ze het liefste willen, dan kiezen ze voor vriendschap, gezondheid en liefde.

Asielzoekers komen hier vanwege het geld.

Het is een vooroordeel. De meeste mensen die vluchten worden bedreigd met de dood in hun eigen land. Ze worden vervolgd om hun geloof of politieke overtuiging.

Een vooroordeel is een voorbarig oordeel, niet gebaseerd op feiten. Vaak blijken vooroordelen niet te kloppen. Hier kom je pas achter zodra je verder gaat onderzoeken. Bijvoorbeeld zodra je een keer een goed gesprek hebt met degene waarover je een vooroordeel hebt. Toch denken mensen vaak dat hun vooroordelen wel kloppen. Zij vertellen de vooroordelen ook door aan andere mensen, waardoor steeds meer mensen die vooroordelen hebben. Vooroordelen kunnen heel negatieve gevolgen hebben voor mensen en groepen mensen. Zoals in de geschiedenis van de Sinti en Roma. Niet alleen tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar ook daar voor en er na. 'Zigeuners zijn dief, spion, heks, kinderlokker of kannibaal', hoor je of lees je dan. 'Ze zijn niet te vertrouwen' of 'Ze zijn zo mysterieus'.

Doelstellingen

Leerlingen herkennen en benoemen vooroordelen uit hun eigen leefwereld en uit de maatschappij. Leerlingen ontmaskeren vooroordelen met behulp van feiten.

Vorbereiding

Zorg ervoor dat leerlingen weten wat vooroordelen zijn en wat feiten zijn.

Print voor elke leerling de twee onderstaande stripverhalen. Deel de klas in tweetallen of drietallen.

Werkwijze

Deel de twee stripverhalen uit en zorg ervoor dat leerlingen papier en pen hebben waarop ze hun antwoorden kunnen noteren. Vraag leerlingen om in tweetallen de vooroordelen op te zoeken die in de stripverhalen staan en om deze op te schrijven. Vervolgens moeten ze elk vooroordeel proberen te weerleggen met zoveel mogelijk feiten. Ook deze feiten schrijven ze op. Bespreek de strips met de vooroordelen en de weerleggingen vervolgens klassikaal.

Vraag de leerlingen daarna of zij nog meer voorbeelden kennen van vooroordelen. Hebben zij er zelf wel eens mee te maken gehad? Of andere mensen in hun omgeving?

Verwerking

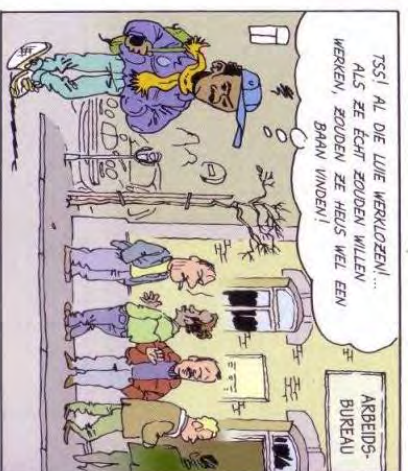
Blijf in de weken, nadat de werkvorm is uitgevoerd, samen met de leerlingen alert op vooroordelen die bijvoorbeeld in krantenartikelen of gesprekken naar boven komen.

Achtergrondinformatie: vooroordelen

Vooroordelen kunnen leiden tot discriminatie: je wordt anders behandeld, niet omdat je dat verdient, maar omdat mensen een vooroordeel over je hebben, bijvoorbeeld vanwege je religie, je huidskleur, je geslacht, je handicap of je leeftijd. Mensen denken iets over je. Maar zij kennen de feiten niet. Zij hebben vooroordelen.

Iedereen heeft vooroordelen. Mensen krijgen zoveel informatie binnen op een dag, dat het noodzakelijk is om dingen in hokjes te plaatsen. Op die manier herken je dingen en mensen en kun je snel inschatten of iets prettig of gevaarlijk is. Vooroordelen zijn op zich helemaal niet erg. Het is alleen heel belangrijk om je bewust te zijn van je vooroordelen en om zo veel mogelijk te onderzoeken of ze wel kloppen. Zo voorkom je dat je een ander oneerlijk of ongepast behandelt op basis van je vooroordelen.

Mensen worden niet met vooroordelen geboren. Vooroordelen zijn aangeleerd: van televisie, je ouders, negatieve ervaringen, je vrienden enz. Vooroordelen kun je ook afleren wanneer je de ander ontmoet en beter leert kennen.

2. Het bezoek aan de tentoonstelling

De tentoonstelling staat opgesteld in een gemeentehuis, museum of instelling. U bent door de gemeente of een lokale instelling uitgenodigd en er is een tijdstip afgesproken. Van u als docent wordt een actieve houding gevraagd. Het is belangrijk om het bezoek aan de tentoonstelling voor te bereiden zodat de leerlingen enkele begrippen kennen en daardoor de informatie in de tentoonstelling beter kunnen onderzoeken en verwerken.

Verknipte encyclopedie

De tentoonstelling is niet specifiek voor kinderen gemaakt en lijkt in eerste instantie wel op een verknipte encyclopedie. Het bijzondere van deze tentoonstelling is, dat ze door Sinti zelf is samengesteld. De foto's en bijeengebrachte documenten, tonen een schat aan informatie en ook de achterliggende emoties en perspectieven. De Kijkwijzer is speciaal voor de leerlingen gemaakt en helpt hen op bepaalde foto's of teksten te focussen.

Op zoek naar de mechanismen

De tentoonstelling is niet gemakkelijk. Dat komt vooral doordat uitvoerig wordt stil gestaan bij de zwarte bladzijden in de geschiedenis. Niet alleen de vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar ook al ver daarvoor en daarna. Sinti en Roma hebben angst en onzekerheid opgeroepen, die resulteerde in haat en rancune. Dat hebben mensen elkaar aangedaan. Nu willen we met de kinderen en jongeren van nu een stap verder zetten, dan "Och, och, wat is het allemaal erg". Daar bereiken we niet veel mee. Maar door de geschiedenis te onderzoeken, leggen we de mechanismen van vooroordelen en uitsluiting bloot en dat is voor kinderen, jongeren en volwassenen bijzonder leerzaam.

Werken in tweetallen

De deelnemers worden vooraf door de begeleiders ingedeeld in tweetallen. Indien dit niet gelukt is, kan het bij aankomst in de tentoonstelling. Bij een oneven aantal wordt ook een groepje van drie gevormd.

Gastheren en gastvrouwen

De leerlingen worden ontvangen en welkom geheten door een gastheer of gastvrouw van de organiserende instelling. Deze persoon is verantwoordelijk voor het goed verloop van het bezoek.

Kijkwijzer en potlood

Iedere deelnemer krijgt een eigen kijkwijzer die als bijlage bij deze handleiding geleverd wordt. De begeleider is zelf verantwoordelijk voor het vermenigvuldigen van de Kijkwijzers. Het boekje kan elke keer weer worden dubbelgevouwen zodat er een steviger basis ontstaat om er in te kunnen schrijven. De leerlingen nemen een potlood. Er worden geen pennen en stiften gebruikt in de tentoonstelling! Alle leerlingen werken ongeveer 45 tot 60 minuten in de tentoonstelling. De nummers in de Kijkwijzer komen overeen met de nummers van de panelen.

Werkwijze

De tweetallen krijgen na binnenkomst allemaal een ander startnummer. Zo voorkomen we opstoppingen. Wanneer leerlingen bijvoorbeeld startnummer 22 krijgen, gaan ze naar paneel 22 en beantwoorden de vraag. Daarna gaan ze naar de volgende vragen. Wanneer ze aan bij de laatste vraag zijn, gaan ze terug naar het begin, om de eerste opdrachten te doen. Met de Kijkwijzer gidsen de kinderen zichzelf door de tentoonstelling. Enkele vragen hebben het symbool van een vuurtje. Deze vragen zijn wat moeilijker en kunnen gedaan worden door leerlingen vanaf 14 jaar of 'snelle leerlingen' die eerder klaar zijn en nog de puf en concentratie hebben om nog een paar vragen te doen.

Startnummers

1, 3, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 20, 22, 23, 25, 27, 29, 31, 32, 34.

Taak van de docent/begeleider

De rol van de begeleiders is vooral een enthousiasmerende. Voorkomen moet worden dat volwassenen het initiatief overnemen. Dat wordt ook van de docenten en eventueel meegekomen ouders verwacht. Stimuleren en ondersteunen is van belang, maar de leerlingen moeten zelf antwoorden zoeken en meningen vormen.

Ondersteunen en structuur bieden

Wanneer de leerlingen te gehaast zijn of vanwege leesmoeilijkheden bepaalde opdrachten niet begrijpen, kunnen de begeleiders met hen de opdracht nog eens opnieuw lezen. Leerlingen die het moeilijk vinden om de concentratie op te brengen of moeite hebben om samen te werken, bieden we meer structuur.

Antwoorden uit de Kijkwijzer

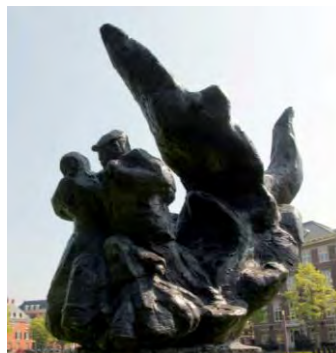
1. B	8. B	21. B	28. C
2. B, A	9. C, ---	22. A	29. --- ---
3. C, B	11. A	23. A	30. A
4. A	12. A, C, ---	24. B	31. B Paneel 12 Settela Steinbach Joods meisje/Sinti-meisje. Amsterdam/Limburg. Dagboek/Filmbeelden
5. --	13. B	25. A, B	32. B
6. A	16. ---	26. E	34. ---
7. --, A	20. A	27. A	

Zoekopdracht

Zoek op internet 'Zigeunermonument Amsterdam' (De familie op de vlucht voor het vuur) en zoek naar de tekst ontleend aan het dodengebed van Sinti en Roma. De tekst is tweetalig (Nederlands – Romanes).

'Stel hun weg in het nieuwe leven voor hen open en verlos hen van de banden van het verdriet'.

'Putray lesko drom angle leste te na inkrav les mai but palpale nura brigasa'.

Pesten en Tweede Wereldoorlog

Het pestgedrag van kinderen en volwassenen is wel even wat anders dan de onderdrukking en het geweld dat de Roma, Sinti, Joden en andere zondebokken tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben ervaren. We moeten oppassen om makkelijke vergelijkingen te maken. Maar menselijk gedrag is, in psychologische zin, in de loop van de geschiedenis niet anders. Hoop, twijfel, trouw, verraad, verdriet, onderdrukking en lafheid zijn van alle tijden.

Het zondebokverschijnsel zoals we dat zien in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog is niet hetzelfde als pesten, maar we zien dezelfde groepsdynamiek van mensen die weggijken, meedoen, ingrijpen, voorbijlopen, samen met anderen in verzet komen, bang zijn of de ogen sluiten voor onrecht. Dat maakt het onderzoeken van de geschiedenis van Sinti en Roma zo leerzaam en geeft kinderen en jongeren ook ruimte en wellicht de moed om zelf in actie te komen.

3. Verwerkingsactiviteiten

3.1. Evaluatie werkvorm: je eigen voorpagina

Verwerkingsactiviteit

Leerlingen maken individueel een voorpagina van een krant. De pagina bevat berichten, foto's, plaatjes en tekeningen over hun ervaringen. Zodra de voorpagina's klaar zijn, delen leerlingen hun ervaringen met elkaar aan de hand van hun eigen pagina.

Bedoelingen

- Leerlingen verwerken op creatieve wijze hun ervaringen in de tentoonstelling.
- Leerlingen verwoorden wat hen tijdens de voorbereidingsles en van het bezoek aan de tentoonstelling is bijgebleven.

Vorbereiding

Zorg voor A4 of A3 papier, voor elke leerling een vel. Zorg daarnaast voor knutselmateriaal: stiften, potloden, scharen, oude tijdschriften/kranten met foto's en plaatjes, lijm. Het is handig als leerlingen de Kijkwijzer bij de hand hebben terwijl ze hun voorpagina maken, zodat ze een geheugensteuntje hebben.

Werkwijze

Elke leerling krijgt een vel papier. Dit wordt de voorpagina van een krant. Iedereen begint met het opschrijven van de naam van de krant. In deze naam verwerken ze hun eigen naam (bijv. 'Henkograaf', 'Mourats Dagblad', 'Isabella's Courant'). Ook de datum schrijven ze op. Vervolgens kiezen ze een plaatje uit een tijdschrift of krant. Het plaatje moet passen bij de thema's in de tentoonstelling. Googlen op Sinti en Roma of 'zigeuner'. Leerlingen plakken dit plaatje in hun krant en schrijven er een korte toelichting onder. Wanneer het plaatje een vooroordeel bevat, wordt het ontmaskerd.

Vervolgens maken leerlingen minstens vier rubrieken in de krant. Dit kan een combinatie zijn van bijvoorbeeld teksten, een tekening en het weerbericht. U kunt leerlingen op weg helpen door de volgende voorbeelden te geven van rubrieken, die u kunt tonen op het digibord:

Rubrieken

- Weerbericht: wat voor weer was het tijdens het bezoek?	- Een vraag aan Sinti en Roma.
- Een recept	- Bezoek de tentoonstelling omdat...
- Wat zijn vooroordelen?	- Het is belangrijk om te herdenken.
- Wat je moet weten van Sinti en Roma:	- Zo ziet het land eruit waar ik gelukkig ben
- Vrijheid betekent voor mij...	- Mijn held of heldin is...*
- Tips om je te verzetten tegen pesten	- Het aardigste kind van de wereld is...

Leerlingen kunnen bij elk onderdeel kiezen of ze een tekst schrijven, een relevant plaatje knippen en plakken, een tekening maken, een gedicht schrijven, etc.

* Denk aan de voetballer Zlatan Ibrahimović (Roma uit Zweden, zoon van vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië), de acteur en filmmaker Charlie Chaplin (Roma uit USA, immigrant uit Engeland), het popidool Elvis Presley (zoon van Sinti uit Duitsland), de President Juscelino Kubitscheck (zoon van Roma migranten uit Tsjechoslowakije) die een nieuwe hoofdstad Brasília liet bouwen, of aan Esmeralda, uit de films van Walt Disney. Denk ook aan Zoni Weisz, Sinto en Nederlandse bloemkunstenaar, voor de Floriade en het Koningshuis (o.a. het huwelijk van Maxima en Willem-Alexander).

Verwerking

Nadat de voorpagina klaar is, laten leerlingen hun pagina aan elkaar zien. Leerlingen mogen elkaar vragen stellen. Een andere optie is om (een aantal) leerlingen klassikaal een 'artikel' uit de krant te laten voorlezen of presenteren. Het is leuk om de pagina's daarna op te hangen in de klas of in de school.

Het is handig om mensen in hokjes in te delen. Dat maakt onze wereld wat minder ingewikkeld. Tokkies, kakkers, zigeuners, gothics, bejaarden, reljongeren en zo kunnen we nog wel even doorgaan. En elke dag ontstaan er weer nieuwe groepen met een eigen stempel. Van sommige stempels komen mensen niet zo gemakkelijk af. Dat gehandicapten zielig zijn, vluchtelingen gelukszoekers en zigeuners dieven, bijvoorbeeld.

Stempel van iemand afhaken

Mensen die we nauwelijks kennen, krijgen gemakkelijker een stempel dan mensen die we heel goed kennen. Stempels veranderen pas wanneer we die onbekende mensen ontmoeten. Het Oudnederlandse woord voor keurmerk of stempel is terug te vinden in het begrip 'ontmoeten'. Een stempel werd een 'moet of mot' genoemd. Ontmoeten betekent dus hetzelfde als ontstempelen. Het stempel van iemand afhaken.

Bedoelingen

- Leerlingen benoemen de begrippen: buitensluiten, iemand een stempel geven, iemand in een hokje stoppen en koppelen dit aan eigen ervaringen.
- Leerlingen onderzoeken hoe ze zelf kunnen ontstempelen en ontmoeten mensen die daar ervaring mee hebben.

Activiteit

De deelnemers gaan op zoek naar stempels. In hun hoofd, in kranten, tijdschriften of op internet. Het gaat dan om woorden of een korte zin die we gebruiken om mensen een stempel te geven. En meestal is dat niet zo positief. Het is misschien even denken maar dan komen er ook tientallen te voorschijn.

- Wees er alert op dat sommige leerlingen deze vraag op zichzelf zullen betrekken, omdat zij wellicht zelf een stempel dragen. Geef ruimte voor deze ervaringen, wanneer de leerlingen het willen en er sprake is van een veilig klimaat. De docenten kan ook met een voorbeeld komen, uit eigen ervaring om het 'normale' van iemand een stempel geven te benadrukken.
- Van internet zijn allerlei modellen van stempels te kopiëren (Google "stempel" als afbeelding). De vooroordelen worden in de stempels verwerkt. Zoek bijvoorbeeld naar een tekening van 'vlam of vuur', symbool voor Sinti en Roma.
- De stempels kunnen gepresenteerd worden in een tentoonstelling of in een Power Point – presentatie. Ze zouden in een filmpje ook weer ontstempeld kunnen worden (auto-reverse).

Ontmoet Sinti en Roma in eigen persoon

Ontstempelen kan op verschillende manieren. Via de Stichting O Lungo Drom (Tel. 070-2119394 E-mail: olungodrom@casema.nl) kunnen we in contact komen met een Sinto of Sinteza om te weten te komen wat zij van het stempel vinden. En wat ze doen om er vanaf te komen.

Dat geldt ook voor andere groepen. Gehandicapten met stempel 'zielig' kunnen we ontstempelen door er één te ontmoeten, bijvoorbeeld via een belangenverenigingen van gehandicapten. Vluchtelingen met het stempel 'profiteurs' kunnen we ontstempelen door een vluchteling te ontmoeten en contact op te nemen met de werkgroep vluchtelingenwerk in de gemeente. Luister naar hun verhaal, stel vragen en onderzoek hoe we hen kunnen ondersteunen.

Als het goed gaat met mensen dan denken ze meestal: dat heb ik toch maar mooi voor elkaar. Maar als er iets fout gaat, of als mensen bang worden, geven ze vaak de schuld aan een ander. Dit is menselijk. Het is ook wel lekker om jezelf een schouderklopje te geven. Veel mensen vinden het moeilijk om hun fouten toe te geven. Dan denken ze dat ze afgaan. Soms zijn ze er zelfs bang voor en geven ze een ander de schuld. Dat overkomt alle mensen elke dag, soms meer dan één keer. Meestal is dat niet zo'n probleem. Als een heel volk een groep mensen de schuld geeft van bepaalde problemen in het land, zoals de Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog, dan kan het leiden tot vervolging.

Omgaan met het kwaad

Daar waar mensen samenleven komt kwaad voor. Je kunt dan denken aan onrecht en geweld dat mensen elkaar aandoen, kwaad dat uit mensen voortkomt. Maar we zien ook heel veel onbegrijpelijk kwaad zoals een natuurramp, een misoogst of een dodelijke ziekte. Altijd hebben mensen zich afgevraagd: waarom overkomt het kwaad mij of hem of haar? En: waar komt het kwaad vandaan? Veel mensen hebben de neiging om het kwaad buiten zichzelf te plaatsen. Ze geven anderen de schuld. Dat zien we in de sport wanneer de favoriete ploeg verliest. We zien het in de politiek wanneer de media de schuld krijgen van een politicus die niet gekozen wordt. We zien het overal waar mensen samenleven. Altijd hebben mensen zich afgevraagd: waar komt het kwaad vandaan en wat moeten we doen om het kwaad uit te bannen?

Bedoelingen

- Leerlingen onderzoeken de vraag: wat doen mensen om het kwaad te verklaren en te stoppen.
- Leerlingen benoemen voor zichzelf wat zijn kunnen doen om met het kwaad om te gaan.

Opdracht

Onderzoek de vraag: hoe gaan mensen met het kwaad om?

Bedenk het eerst zelf en ga dan naar de bronnen zoals bepaalde personen en internet. Je kunt bij personen denken aan politiemensen, leraren, conflictbemiddelaars, advocaten, artsen en geestelijken. Priesters, dominees, rabbijnen, pandits en imams hebben vanuit hun godsdienst een visie op het kwaad en hoe we daar mee om moeten gaan.

Maak tweetallen en doe het onderzoekje samen. Stel eerst enkele vragen op:

- Waar komt het kwaad vandaan?
- Wat zijn de oorzaken van het kwaad dat mensen elkaar aan doen?
- Wat kunnen mensen doen om het kwaad te stoppen?

Maak een kort verslag en deel de uitkomsten met elkaar in de klas.

Het zondebokverschijnsel

Het woord zondebok komt uit de Bijbel, het 3e boek van Mozes. "Eén keer per jaar was er een groot feest om het kwaad uit te bannen. De mensen kwamen dan bij elkaar en ze vertelden over al hun fouten, al hun misdaden en al hun zonden van het afgelopen jaar. Op het hoogtepunt van het feest werd al het kwaad symbolisch op de rug van een bok gelegd. Het arme beest kreeg overal de schuld van, terwijl hij er niets aan kon doen. De bok werd de woestijn in gejaagd of van de afgrond naar beneden geduwd. De mensen verzoenden zich met elkaar en voelden zich opgelucht en blij. Ze maakten een nieuwe start met een groot feest, maar met de bok liep het slecht af".

Tegenwoordig gebruiken we het woord zondebok om duidelijk te maken dat iemand of een groep mensen wordt buitengesloten en onterecht de schuld van iets krijgt. Zondebokken zijn overal waar groepen mensen samenleven. Op school, op kantoor, op straat, in de sport, in de kerk en in de politiek. Is er dan niets aan te doen? Ja natuurlijk wel. Door mensen of groepen niet zomaar de schuld te geven van problemen, want daar los je ze niet mee op. Het zondebokverschijnsel is universeel. Dat betekent dat we het overal in allerlei variaties tegenkomen op de wereld. En het is van alle tijden.

Wanneer er veel problemen zijn in een land, dan zien we vaak dat mensen een zondebok zoeken. De mensen willen iemand de schuld geven van de werkloosheid of de woningnood of de onveiligheid op straat. De mensen zoeken een manier om het kwaad uit te bannen. Het is meestal een groep mensen die de schuld krijgt van de problemen. Daklozen, junks, hangjongeren, asielzoekers of voetbalsupporters.

Bedoelingen

- Leerlingen kunnen het zondebokverschijnsel in eigen woorden uitleggen.
- Leerlingen onderzoeken de dynamiek van het zondebokverschijnsel door onderscheid te maken in de groepen: dader, zondebokken, toeschouwers, helpers.
- Leerlingen leggen verband tussen het zondebokverschijnsel tijdens de Tweede Wereldoorlog en ervaringen uit hun leefwereld.
- Leerlingen benoemen perspectieven om het zondebokverschijnsel tegen te gaan.

Achtergrondinformatie

Wanneer het heel erg wordt, bijvoorbeeld in een oorlog, dan kun je vier groepen onderscheiden:

1. De daders

De onderdrukkers zoals Hitler, met zijn soldaten. Daar waren ook Nederlanders bij die hen hielpen, meelopers of collaborateurs.

2. De zondebokken

De slachtoffers zoals Sinti en Roma en de joden. Zij kregen de schuld van de werkloosheid en de andere problemen in het land. Hitler stelde zich tot doel om hen allemaal te vernietigen. Op die manier zou het kwaad definitief verdwijnen.

3. De toeschouwers

Er waren ook mensen die niets deden. Ze zagen wel wat er gebeurde maar dachten: wat kan ik eraan doen? Straks pakken ze mij nog. Die mensen waren niet allemaal laf, maar vooral bang.

4. Verzet

Er waren ook mensen die het niet pikten. In het geheim maakten ze plannen. Ze spioneerden, maakten kranten, hielpen onderduikers met onderdak en eten en ze maakten spoorlijnen kapot om de bezetters tegen te werken.

Opdracht 1.

Verzamel in tweetallen voor elke groep twee foto's uit de Tweede Wereldoorlog.

Haal foto's en illustraties van internet. Er zijn heel veel bronnen te vinden, kijk ook eens bij de Oorlogs en Verzetsmusea en Herinneringscentra via www.tweedewereldoorlog.nl Bespreek de voorbeelden met elkaar en geef aan waarom je personen op de foto bij één van de vier groepen onder brengt. Is het moeilijk om foto's van toeschouwers te vinden?

Opdracht 2.

Mensen hebben altijd en overal zondebokken gemaakt. Mensen hebben het van elkaar geleerd. Iedereen heeft er mee te maken gehad of heeft er nu op dit moment mee te maken. Het is moeilijk om het te stoppen. Wel kunnen proberen te begrijpen hoe het werkt. Dan kunnen we er ook iets tegen doen. Ga uit van je eigen ervaringen. Kun je voorbeelden geven van een situatie dat je de dader, slachtoffer, toeschouwer was of in verzet kwam? Denk ook eens aan de volgende situaties:

- Een lerares die weggepest wordt.
- Een dakloze wordt door jongeren uitgescholden.
- Een kliklijn bellen en iemand verlinken.
- Je weet dat een meisje in de klas steelt, je ziet het en je doet niets.
- Een jongen die niets tegen pesten durft te doen, bang om zelf gepest te worden.
- Een politicus die zegt dat alle vluchtelingen gelukszoekers zijn en het land uit moeten.
- Een man die moslims op tv ziet en zegt: "Het zijn allemaal terroristen".
- Je weet dat een klasgenoot een mes op zak heeft en je doet niets.
- Een jongen die dreigementen krijgt via internet.
- Een meisje dat een kind dat wordt gepest, helpt.
- Mensen die laten weten dat vluchtelingen welkom zijn.
-

Twee symbolen waar Sinti en Roma zich in herkennen, het vuur en de viool. Het vuur is een metafoor voor het goede. Het staat voor de warmte, eten bereiding, in de kring er om heen zitten om de verhalen te vertellen en te horen, te dansen en te musiceren. De vlam is ook metafoor van vernietiging en het gevaar (Holocaust).